

6.9.2016

Ympäristöministeriö

Asia: Lausunto luonnoksesta uhanalaisten lajien suojelun toimintaohjelmaksi

Viite: Lausuntopyyntö 1.7.2016 YM18:00/2014

Lausunto uhanalaisten lajien suojelun toimintaohjelmasta

Ympäristöministeriön Luontoympäristön 26.6.2014 asettama työryhmä on jättänyt 10.5.2016 toimintaohjelman uhanalaisten lajien suojelemiseksi. Luonnonvarakeskus (Luke) esittää luonnoksesta pyydettyä lausuntonaan seuraavan.

Suomi on monissa yhteyksissä sitoutunut toimimaan luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseksi. Euroopan unionin jäsenenä Suomi muun muassa unionin yhteisen tavoitteen mukaisesti pyrkii pysäyttämään biodiversiteetin heikkenemisen omalla alueellaan vuoteen 2020 mennessä. Tavoite vaikuttaa vaatimattomalta, mutta monien vuosikymmenten luonnon kehityksen pysäyttäminen ei ole yksinkertaista. Siksi tavoite voidaan nähdä ennemminkin kunnianhimoisena vallankin, kun vastaava tavoite oli asetettu jo vuodelle 2010, mutta tavoitevuotta jouduttiin aikoinaan epärealistisena siirtämään.

Luonnon monimuotoisuuden väheneminen johtuu suurimaksi osaksi ihmistoiminnasta: maan ja luonnonvarojen käyttö muuttuu jatkuvasti tehokkaammaksi ja luonnon monimuotoisuutta vähentävät maankäyttömuodot valtaavat alaa. Luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen tai sen heikkenemisen pysäyttäminen tai jopa monimuotoisuuden tilan parantaminen edellyttävät luonnonvarojen ja maan käytön sopeuttamista luontoa säästäviin tapoihin (josta pyrkimyksestä hyvänä esimerkkinä metsätalouden ja metsänhoidon hoito-ohjeet), tehokkuuden vähentämistä (esimerkiksi maatalouden laajaperäistäminen ja viherryttämisohjelma) tai taloudellisesta hyödyntämisestä luopumista (suojelualueiden perustaminen).

Lajien uhanalaisuus – tila, jossa niitä uhkaa häviäminen alueellisesti tai globaalisti – on yksi osa luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen uhkista. Laji voi olla uhanalainen siksi, että sen populaatiokoko pienenee voimakkaasti tai sen populaatiokoko on niin pieni, että se voi hävitä satunnaistekijöiden takia. Uhanalaisten lajien populaatioiden pieneminen on itsessään osa luon-

non monimuotoisuuden vähenemistä, prosessia, jonka pysäyttämiseen siis EU ja Suomi sen jäsenenä ovat vuoteen 2020 mennessä pyrkimässä.

Uhanalaisten lajien suojelun toimintaohjelma on työkalu luonnon monimuotoisuuden suojelemiseksi. Sen ”toimenpide-ehdotukset ovat varsin yleisellä tasolla ja niin laaja-alaisia” (s. 88), että niiden toteuttaminen edellyttää melkoista edelleen työstämistä ja sopimista, jotta ne saadaan tehokkaaseen ja toimivaan käyttöön. Ehdotuksia on kaikkiaan 47, ja niiden kaikkien huolellinen toteuttaminen olisi merkittävä askel uhanalaisten lajien suojelemiseksi, uhanalaisuuden vähentämiseksi ja luonnon monimuotoisuuden lisäämiseksi.

Suomessa on saavutettu merkittävää edistystä luonnon monimuotoisuuden ja uhanalaisten lajien hyväksi tehdyssä työssä viime vuosikymmenten aikana. Samaan aikaan kokonaisuus on kuitenkin heikentynyt, mikä on dokumentoitu esimerkiksi lajien ja luontotyyppien uhanalaisuusarvioinneissa sekä luonto- ja lintudirektiivien raportoinneissa Euroopan unionille. Vaikka viranomaiset ja lukuisat muut toimijat työskentelevät uhanalaisten lajien ja luonnon monimuotoisuuden hyväksi, ratkaisevassa sitoutumisessa valtion tai muiden päätöksentekijöiden taholta on kuitenkin puutteensa. Se näkyy resurssoinnin niukkuutena ja ympäristövaikutusten arviointitulosten vähättelynä (esimerkiksi taloudelliset hyödyt ylittävät luontoon kohdistuvien menetysten merkityksen, vaikutus on ”vain” paikallinen tai vaikutus on ”vain” vähäinen). Vaikka toimintaohjelma luonnon on jämäkkä, siinä on kuitenkin myös esitysten tehoa vähentäviä ilmaisuja, kuten ”mahdollisuuksien mukaan” tai ”mahdollisimman ...” tai konditionaalien käyttö (”pitäisi ...” tms.).

Toimintaohjelman ehdottomasti myönteisenä ominaisuutena on nähtävä sen laaja-alaisuus (ehdotukset on koottu kahdeksaan kokonaisuuteen luvussa 4; toimenpide-ehdotukset on taustoitettu huolella). Luvussa 8 arvioidaan ohjelman toteuttamisen ympäristövaikutuksia, jotka koskevat ihmistä itseään, luonnonympäristöä, luomaamme ympäristöä sekä luonnonvarojen hyödyntämistä. Kaikkein tärkein kuitenkin puuttuu: *Mikä on toimintaohjelman toteuttamisen vaikutus uhanalaisten lajien suotuisan suojelutason saavuttamiseksi ja uusien lajien uhanalaiseksi joutumisen estämiseksi?* Toimintaohjelman tavoitteeksi oli ehdotuksen luovutuskirjeen mukaan asetettu hyvin yleisluontoisesti ”... parantaa lajien suojelun ... vaikuttavuutta”. Tätä tavoitetta tulisi täsmentää.

Edellä esitetyn yleisen tarkastelun lisäksi Luonnonvarakeskus esittää seuraavassa

Sivulla 25 todetaan virheellisesti, että ”lukuisten lintu- ja nisäkäslajien kannanlaskentaa tehdään riistakolmioiden talvi- ja kesä- sekä peltolaskentojen avulla”. Riistakolmioilla eikä ylipäättäen muutenkaan Luonnonvarakeskuksessa ja Suomen riistakeskuksessa tehdä peltolaskentoja. Tässä asia ilmeisesti sekoitetaan peltokolmioihin, joka on maatalousympäristön, asutuksen ja metsän muodostamassa maisemamosaiikissa tehtävän riistaseurannan nimitys. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksessa toteutettiin aiemmin maatalousympäristön pesimälinnuston laskentaa, jonka kohteena oli myös lukuisia riistalintulajeja; laskennat kuitenkin lopetettiin vuonna 2013, kun laskentaan ei ollut enää resursseja saatavissa.

Sivulla 25 jätetään mainitsematta, että Luke on saaristolintuseurannan yhteistyön osapuoli. Sivulla 26 vesilintulaskennat tuodaan esille Luomuksen hankkeena, vaikka siinä on kyse yhteistyöstä Luken kanssa: suunnilleen puolet parilaskennoista ja kaikki poikuelaskennat ovat Luken organisoimia, aineiston analyysi on aina tehty Lukessa (RKTL:ssä) ja tulokset on raportoitu yhdessä. BirdLife ei ole osapuoli tai toteuttaja vesilintulaskennoissa, vaikka sen jäsenistö osallistuu laskentoihin.

Toimenpiteenä 7 esitetään, että ”turvataan pitkään jatkuneiden lajiston muutosten seurantaan palvelevien monimuotoisuusseurantojen jatkuminen ja säilytetään niiden alueellinen kattavuus”. Toimenpide on välttämätön uhanalaisia lajeja koskevan tietämyksen kannalta, mutta toimenpiteiden toteutus onnistuu vain, jos tehtävään kohdennetaan riittävästi resursseja. Lisäksi kaikki seurannat eivät ole riittävän laaja-alaisia tiedon saamiseksi nimenomaan uhanalaisista lajeista. Esimerkiksi vesilintuseurannat eivät pysty vastaamaan uhanalaisten lajien alueellisiin kysymyk-

siin. Tarkastelu keskittyy terrestrisiin ympäristöihin. Vesiympäristöä ja esimerkiksi uhanalaisia kaloja ei tässä yhteydessä käsitellä ollenkaan (niitä kuitenkin käsitellään ansiokkaasti luvussa 4.8.3 Uhanalaisen sisävesilajiston turvaaminen). Toimenpiteenä myös esimerkiksi 14 (biotalouden muutosten myönteisten ja kielteisten vaikutusten arviointiin, hallintaan ja seurantaan kehitetään uhanalaiset lajit huomioon ottavia menetelmiä) on tarpeellinen, mutta vaatii huomattavia resursseja. Toimenpiteeseen (14) sisältyy nykyisten indikaattoreiden ja kriteerien toimivuuden arviointi, mutta myös niiden tietopohjan riittävyys tulee arvioida.

Toimenpiteet 17 ja 18 liittyvät neuvontaan, koulutukseen ja viestintään. Niiden tavoitteet ovat erinomaiset, ja niitä on edistetty jo pitkään. Luonnossa liikkueissa ja myös luontoselvityksiä lukiessa näkee, kuinka tärkeää olisi myös parantaa toteutuksen laatua. Ei riitä, että metsälajikohteet ja suojellut luontobiotoopit tunnustetaan, vaan niiden rajaukset ja käsittely tulisi toteuttaa paremmin kuin nykyään usein tapahtuu. Ei riitä, että luontokartoittajien koulutus ja ammatilliset kriteerit ovat nykyistä parempia ja että tilaajia ohjeistetaan laadukkaampaan työhön, elleivät tilaajat resurssoi selvityksiä paremmin. Erityisesti lintuselvitykset ovat hyvin usein erittäin puutteellisia nimenomaan uhanalaisten lajien kohdalla, sillä niiden inventointia varten työaikaa ei ole riittävästi käytettävissä.

Luvussa 4.7. ja toimenpiteessä 23 käsitellään maankäytön suunnittelua, joka on usein avainasemassa uhanalaisten lajien elinympäristöjen ja esiintymispaikkojen suojelussa ja hoidossa. Tekstissä nostetaan aitoja ongelmia esille. Luontoselvitysten oikea kohdentaminen ja ajoittaminen ovat keskeisiä kysymyksiä, mutta lisäksi niiden resurssoinnista on huolehdittava. Tämän jälkeen ongelmaksi voi nousta tietojen käyttö, sillä kaavan toteuttamiseen ei välttämättä varata riittävästi varoja maanomistajan korvauksia varten, tai poliittisessa päätöksenteossa priorisoidaan muita kuin luontoarvoja (esimerkiksi tuulivoiman tuotantoalueiden kaavoituksessa ei Pohjanmaalla ole otettu huomioon metsäpeuran vasomisalueita). Ennen rakentamispäätöstä tarvittaisiin tutkimustietoa asiasta jo rakennetuilta alueilta.

Luvussa 4.8 Elinympäristöt esitetään merkittäviä toimenpiteitä. Metsien suojelualan lisääminen erityisesti Etelä-Suomen rehevillä metsätyypeillä ja vaihtelevia luontotyyppisiä sisältävillä aluekokonaisuuksilla (toimenpide 27) edistäisi uhanalaisten lajien esiintymien ja elinympäristöjen suojelua. Uhanalaisten lajien suojelua ei kuitenkaan voida hoitaa pelkästään suojelualaa kasvatamalla, vaan talousmetsien toimenpiteet ovat keskeisiä; esimerkkinä mainittakoon metsänhoidon suositusten kehittäminen. Soiden ennallistamisen (toimenpide 31) yhteydessä tulisi tutkia myös niiltä hävinneiden (kasvi)lajien palauttamista lähitienoiden populaatioista (toimenpide 21).

Sisävesilajien suojelun ongelmat, uhkatekijät ja turvaamistoimet on tunnistettu kiitettävästi luvussa 4.8.3. Ohjelmaa toteutettaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, että vesistöt muodostavat laajoja valuma-aluekokonaisuuksia ja suuri osa ongelmista ja tehtävistä liittyy niihin, vaikka myös sellaiset pienvesityypit kuin lähteet, purot ja muut pienvedet ovat korvaamattoman arvokkaita. Kosteikkojen osalta todettakoon, että kosteikkojen säilyttäminen edellyttää mm. rehevöitymisen ja umpeenkasvun vuoksi hoitotoimenpiteitä. Lisäksi hyvien kosteikkojen luominen laajoille tulvarhkeille peltoalueille (toimenpide 39) on mitä kannatettavin.

Tunturilajiston tilan ja kehityksen kohdalla tuodaan merkittävänä lajien uhanalaisuuden syynä esille "tunturipaljakoiden liiallinen kulumisen ylilaidunnuksen ja matkailun vuoksi". Toimenpiteessä 42 esitetään varmistettavaksi yhteistyössä paliskuntien ja Saamelaiskäräjien kanssa, että lajistollisesti arvokkaimpien kohteiden lajisto ei vaarannu liiallisen porolaidunnuksen vuoksi. Juuri tällaisella yhteistyöllä uhanalaista paljakkalajistoa tuleekin suojella. Esimerkiksi Mallan luonnonpuistossa liikalaidunnus on aiheuttanut muun muassa silmälläpidettävän jääleikin vähenevän häviämisen partaalle.

Maatalousympäristössä uhanalaisten lajien määrä on suuri; talousviljelyn viljelymailla lajimäärä on pieni, mutta vanhan maatalouden luomissa perinneympäristöissä suuri. Suurin osa uhanalaisista lajeista on selkärangattomia eläimiä ja kasveja. Niiden suojelutoimiksi esitetyt toimenpiteet

ovat toimivia. Uuselin ympäristöjen käsittelyn yhteydessä voisi tuoda voimallisemmin esille voimajohtolinjojen tarjoamat mahdollisuudet luoda raivauksen ja laidunnuksen avulla paahde-, ke-to- ja niitty-ympäristöjä (toimenpide 46). Viljelymaiden linnuista nostetaan sivulla 80 esille uhanalaisimmat, peltosirkku ja heinäkurppa, joiden kerrotaan kärsivän tehokkaasta peltoviljelystä. Peltosirkku mainitaan toimintaohjelmassa huippuharvinaiseksi, vaikka tosiasiaa laji on vähälu-kuinen mutta ei huippuharvinainen. Ohjelmassa sanotaan peltosirkun ja heinäkurpan kärsivän tehokkaasta peltoviljelystä - tämä ilmaisu kuitenkin kaipaa tarkentamista. Heinäkurppa pesii kos-teilla käytöstä poistetuilla heinäpelloilla, joiden uudelleen käyttöönotto viljelyyn hävittää pesi-mäympäristön; tilanne on siis joko-tai, mutta kysymys ei ole peltoviljelyn tehokkuudesta. Pel-tosirkun vähenemisen syyt eivät ole tunnettuja, mutta ainakaan ne eivät liity peltoviljelyn tehokkuuteen. Tekstissä ei tuoda esille viiräistä, joka on ekstensiivisesti viljeltyjen peltojen laji. Maata-lousympäristön linnustoa saattaa uhata nykyinen EU:n viherryttämiskäytäntö, jonka seuraukse-na Etelä-Suomen viljelymaiden kesannointimäärät pienenevät edellisiin rahoituskausiin verrat-tuna. Kesannointi on ollut yksi keskeisistä tekijöistä linnuston monimuotoisuuden paranevalle ti-lalle.

Resurssien rajallisuuden huomioon ottaen ehdotukset suojelukeskittymien luomisesta lajistokes-kittymien alueille ja seuduille ovat hyviä (luku 5). Myös suojelualueverkon kehittämistä koskeva, kytkeytyneisyyden parantamiseen tähtäävä ehdotus on kannatettava (luku 6.2.1). Myös hyvin erityyppisten elinympäristöjen saattaminen suojelun piiriin laajempina kokonaisuuksina ylläpitäi-si luonnon monimuotoisuutta tehokkaasti ja suojelisi uhanalaisten lajeja tehokkaasti. Suojelualu-eiden hoidon (6.2.2) keskittäminen uhanalaisten lajien esiintymispaikoista huolehtimiseen on hyvä esitys; vieraslajien torjunnan tulisi tehokkaasti kohdistua paitsi minkkiin ja supikoiraan, myös agrssiivisimmin tilaa valtaaviin putkilokasveihin.

Kuriositeettina mainittakoon, että viitteissä Ellermaa & Lindén jälkimmäisen nimen oikeinkirjoi-tusasu on systemaattisesti virheellinen (ss. 65 ja 91).

Yksikönjohtaja

Markku Järvenpää